

І. Ю. Хомишин

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
канд. юрид. наук,
асист. кафедри адміністративного та інформаційного права

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОРЯДКУ У СУСПІЛЬСТВІ

© Хомишин І. Ю., 2014

Досліджено взаємозв'язок таких правових категорій, як правопорядок і правова культура. Здійснено аналіз поняття правової культури та досліджено її вплив на підтримання режиму законності і правопорядку в нашій країні.

Ключові слова: правова культура, правосвідомість, правопорядок.

И. Ю. Хомишин

РОЛЬ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПОРЯДКА В ОБЩЕСТВЕ

Исследована взаимосвязь таких правовых категорий как правопорядок и правовая культура. Осуществлен анализ понятия правовой культуры и исследовано ее влияние на поддержание режима законности и правопорядка в нашей стране

Ключевые слова: правовая культура, правосознание, правопорядок.

I. Khomyshyn

THE ROLE OF LEGAL CULTURE IN MAINTAINING ORDER IN SOCIETY

This paper investigates the relationship of legal categories as rule of law and legal culture. The author analyzes the concept of legal culture and studied its effect on the maintenance regime of law and order in our country.

Key words: legal culture, justice, the rule of law.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення спостерігається підвищення інтересу з боку юридичної науки до проблем правової культури як чинника постійного розвитку державності і порядку суспільства.

Стан правової свідомості і правової культури суспільства загалом та особистості зокрема не відповідає європейським стандартам, внаслідок чого виникає байдужість людей до правових цінностей, відсутність потреб і навичок користування нормами права, що призводить до появи нелегітимних норм поведінки та правопорушень. У зв'язку зі зростанням кількості правопорушень актуалізується необхідність профілактичної і виховної функції правової культури.

Правова культура громадян українського суспільства бажає кращого і перебуває ще у стадії формування зачатків демократичної, правової культури. Констатація спрямованості на розбудову демократичного суспільства, правової держави, формування громадянського суспільства ще не є гарантією становлення основ проголошених цілей. Коли ж ми говоримо про правову культуру демократичного суспільства, то йдеться насамперед про орієнтацію на особистість, її права і

свободи. Правова культура використовується як інструмент стану правового життя суспільства загалом. Феномен правової культури є детермінантою суспільного розвитку і порядку суспільства.

Мета роботи – здійснити аналіз поняття “правова культура” та дослідити вплив правової культури на суспільний розвиток та порядок у суспільстві.

Стан дослідження. Значний доробок у дослідженні зазначеної проблематики здійснили вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. Битяк, М. Веррінгтон, В. Сальніков, А. Семітко, Р. Сербин, В. Смірнов, А. Крижанівський, І. Яковюк та ін.

Виклад основних положень. Поняття “правова культура” використовується для характеристики усієї правової надбудови суспільства. Вона пронизує саме право, правосвідомість, правові відносини, законність і правопорядок, законотворчу та правозастосовну, а також іншу правову діяльність, усю позитивну юридичну дійсність у функціонуванні та розвитку її складових частин.

Правова культура – це складова частина загальної культури народу і окремої особистості. При цьому треба мати на увазі, що під культурою розуміють не тільки духовні досягнення, але й матеріальні цінності, створені людиною в процесі своєї творчої діяльності.

У цьому плані правова культура включає усі досягнення юридичної теорії і практики. Правова культура залежить від моральності, від рівня економічного розвитку суспільства, від матеріального добробуту народу.

Якщо у суспільстві є певний рівень правової культури, то можна говорити про формування правової держави. Якщо немає цієї правової культури, то формування правової держави вкрай утруднене і пов’язане лише із зростанням правової культури. Правова держава і правова культура органічно пов’язані між собою, а наявність демократичного громадянського суспільства є необхідною умовою формування правової культури і правової держави.

Культура, що склалася в суспільстві, виступає істотним чинником у становленні правопорядку. Процеси і явища правової культури формують правову реальність, з якої складається правопорядок в суспільстві. Динаміка культури, її процесів виступає основним чинником, що визначає рівень і характер правопорядку.

Правова культура – це частина культури суспільства як історично сформованої системи загальнолюдських духовно-моральних цінностей, відповідно до яких формується образ життя і здійснюється соціальна регуляція відносин між людьми. Правова культура як система духовно-моральних та правових цінностей виражається у досягнутому рівні розвитку правової дійсності, нормативних правових актах, правосвідомості, відповідно до яких формується законослухняний спосіб життя і здійснюється правове регулювання суспільних відносин, що встановлюють режим правопорядку у країні.

Смислове поле категорії “правопорядок” традиційно розглядається у поєднанні із законністю, здебільшого як похідне від законності. Сприйняття правопорядку як наслідку, результату законності не тільки деформує розуміння соціальної зумовленості та цінності правового впорядкування суспільної життєдіяльності, неадекватно перебільшує значущість законності у співвідношенні “законність і правопорядок”, але й поширює етатизм на рівень правових явищ, життєво важливих для суспільства загалом, знижує масштаб значущості правопорядку як соціальної і особистісної правової цінності. Це збіднює і сприйняття усієї правової реальності, бо за межами її досягнення залишаються соціальні підґрунтя, і характеристики правопорядку як соціально-правового феномена, буття якого корелюється на рівні основ усієї соціальної системи регулювання суспільних відносин і забезпечення цілісності соціуму [1, с. 12].

Розуміння і формування правопорядку, вбачається у зіставленні правопорядку у межах правничих досліджень з такою правовою категорією, як правова культура.

Культура і право беруть свій початок ще в глибокій давнині. Проїшло багато століть, коли людство дійшло до усвідомлення факту свого існування у “духовній системі координат”, що є результатом історичного розвитку суспільства.

Спробу узагальнення наявних думок щодо визначення поняття “культура” здійснила російський культуролог Б.С. Єрасова. У підсумку вона звела усе різноманіття визначень культури до п’яти основних її характеристик. Так, на її думку, культуру подають як:

1) особливу форму і сферу діяльності, пов’язану з мисленням, заняттям художньою культурою, прийнятими нормами поведінки тощо;

2) загальний рівень розвитку суспільства, його освіченості й раціональності на шляху від “дикості до цивілізованості”;

3) сума громадських досягнень, завдяки яким людина виділяється з природи і виходить за межі біологічної детермінації;

4) специфічна система норм, цінностей, що відрізняють одне суспільство від іншого, що надає йому самобутності;

5) духовний вимір діяльності, в якій формуються принципи, правила, цілі [2, с. 172].

У монографії, за редакцією українських вчених Ю. Битяк та І. Яковюка, правова культура визначається як “...система позитивних проявів правової дійсності, що концентрує досягнення юридичної науки і практики. Вона виступає внутрішньою духовною стороною правової системи і пронизує правосвідомість, право, правовідносини, законність і правопорядок, правотворчу, правозастосовчу та інші види правової діяльності” [3, 4].

Під правовою культурою у широкому розумінні вважається усе, що створено людством у правовій сфері: право, правова наука, правосвідомість, юридична практика. Правова культура характеризується станом юридичної науки, рівнем розробки текстів законів, станом законності і правопорядку, рівнем професійної діяльності правоохоронних органів, юристів-професіоналів. У вузькому розумінні правова культура – це рівень знання права членами суспільства і шанобливе ставлення до права. Особливо важлива юридична культура працівників державного апарату.

Професійно-правова культура – це глибокі, об’ємні та формалізовані знання законів і підзаконних актів, а також джерел права, правильне розуміння принципів права і завдань правового регулювання, професійне ставлення до права і практики його застосування у чіткій відповідності з правовими приписами, тобто високий ступінь володіння правом у практичній діяльності. Відповідно для кожного юриста це є ступінь оволодіння професією, рівень спеціальної підготовки.

Правова культура – різновид соціальної культури. Вона являє собою дволі складне і багатопланове поняття, яке складається з правової культури особистості і правової культури суспільства.

Правова культура особистості – це знання і розуміння права, а також дії, відповідно до нього. Правова культура особистості тісно пов’язана з правосвідомістю, спирається на неї. Але вона ширша від правосвідомості, оскільки включає в себе не тільки психологічні та ідеологічні її елементи, а й юридично значущу поведінку. Отже, структура правової культури особистості складається з таких елементів:

- психологічного (правова психологія);
- ідеологічного (правова ідеологія);
- поведінкового (юридично значуща поведінка).

Правова культура особистості означає правову освіченість людини, включаючи правосвідомість, уміння та навички користуватися правом, підпорядкування своєї поведінки вимогам юридичних норм.

Правова культура суспільства – це рівень правосвідомості і правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм і юридичної діяльності.

Структура правової культури суспільства складається з таких елементів:

- рівня правосвідомості і правової активності суспільства;
- ступеня прогресивності юридичних норм (рівень розвитку права, культура юридичних текстів тощо);
- ступінь прогресивності юридичної діяльності (культура правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності).

Як уже зазначалось, правова культура суспільства залежить передусім від рівня розвитку правової свідомості населення, тобто від того, наскільки глибоко засвоєні такі правові феномени, як цінність прав і свобод людини, цінність правової процедури під час вирішення спорів, наскільки інформовано в правовому відношенні населення, його соціальні, вікові, професійні та інші групи, яке емоційне ставлення населення до закону, суду тощо. Зрозуміло, що правова культура суспільства багато в чому залежить від рівня розвитку і якості правотворчої діяльності щодо створення законодавчої основи життя суспільства. Правотворчою діяльністю повинні займатися компетентні особи з дотриманням демократичних процедур і принципів.

Невід'ємним елементом правової культури суспільства є рівень розвитку усієї системи юридичних актів, тобто текстів документів, в яких виражається і закріплюється право цього суспільства. Найважливіше значення для оцінки правової культури суспільства має система законодавства. Важливий загалом і рівень розвитку усієї системи нормативно правових актів, починаючи від законів, актів центральних виконавчих органів влади і закінчуючи актами місцевих органів влади і управління. Будь-який юридичний акт повинен бути правовим, тобто відповідати пануючим у суспільній свідомості уявленням про справедливість, рівність і свободу. Закон повинен бути досконалим і з точки зору його форми: бути несуперечливим, по можливості коротким і обов'язково ясным і зрозумілим для населення, містити визначення основних термінів і понять, бути опублікованим в доступному для населення джерелі тощо.

Правова культура передбачає певні знання вихідних начал, основних положень чинного законодавства та умінь ними користуватися. Не маючи необхідних знань про правову систему держави, чинне законодавство, громадяни не можуть реалізувати свої права та обов'язки, захистити свої інтереси. Правова культура, виступаючи компонентом правової свідомості та буття в їх органічній єдності, поєднана не тільки з відображенням усього суспільного буття, але і з активним зворотним впливом на нього.

Проявом ставлення особистості та суспільства до права, законності є правосвідомість як частина правової культури. Правосвідомість формується під дією об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку. На нього впливають не тільки історичні та соціальні процеси, а й геополітична ситуація в державі і духовна сфера суспільства. Якщо правова система функціонує в умовах законності, свободи, соціальної справедливості, поваги до права, то це сприяє росту правосвідомості усіх суб'єктів.

Дуже часто під правовою культурою розуміють рівень правосвідомості, тобто знання людьми права, їх ставлення до закону, суду. Але насправді правова культура – щось більше, ніж правосвідомість. Вона передбачає доволі високий рівень правової свідомості.

Правова культура – це не просто те чи інше відношення до правової дійсності (правосвідомість), але насамперед шанобливе ставлення до права.

Поняття правової культури значно ширше, ніж поняття правосвідомості, хоча часто правову культуру розуміють як правову свідомість. Переважно між ними існує тісний зв'язок, але правосвідомість є тільки одним з необхідних елементів правової культури.

Правосвідомість – певний різновид суспільної та індивідуальної свідомості людей. Високий рівень правосвідомості включає і знання права, і розуміння значення права в житті суспільства. Ставлення людей до права є одним із показників правової культури.

Такі дослідники, як О. Лукашева, Ю. Дмитрієв, З. Іванов та ін., під правовою культурою розуміють певний ступінь знання законодавства та поваги до норм права. Ці автори, на нашу думку, безпідставно обмежують поняття правової культури ставленням людей до правових норм, що дуже звужує поняття правової культури. За його межами опиняються такі істотні явища, як правовий статус особистості, правова поведінка тощо. Насправді поза правовою культурою опиняються і самі правові норми, оскільки йдеться не про ці норми, а лише про ставлення до них. Правову культуру неможливо зводити тільки до знання законів. Оцінювальний момент є лише компонентом правової культури.

Правова культура постійно впливає на правосвідомість окремих індивідів. У цьому прояві праворегулятивної функції суспільної правосвідомості здійснюється формування індивідуальної правової культури, утворення стану правової духовності, атмосфери суспільства.

Через правосвідомість відбувається пізнання навколишнього середовища, формується система знань, розуміння й усвідомлення права та його вимог, ставлення до права загалом та вироблення напрямку і характеру поведінки у сфері права. Правосвідомість за своєю природою – це саме усвідомлення права, а не почуття, емоція чи інстинкт. Глибина внутрішнього переконання полягає в необхідності дотримання вимог і норм права, а ступінь усвідомлення принципів та ідей створюють зміст аспекту переконання. Наявність єдності, тісного взаємозв'язку, що існує між правосвідомістю та правовою культурою, свідчить про неможливість відокремлення правосвідомості від правової культури. Правосвідомість суспільства, окремих груп, індивідів і правова культура органічно пов'язані між собою та правом як соціальним цілісним інститутом, із його виникненням, функціонуванням та розвитком, правотворчістю та правозастосуванням, іншими сторонами правового буття суспільства.

У суспільній свідомості і менталітеті представників державної влади продовжують домінувати спотворені уявлення про взаємні обов'язки та взаємовідносини суспільства і держави, держави й особистості. У суспільній свідомості глибоко закарбувалася неповага до закону. Вона присутня не тільки у свідомості пересічних громадян, але і в менталітеті влади, правовий нігілізм якої має глибокі історико-психологічні корені.

До того ж сьогодні ситуація хоч і повільно, але змінюється. На наш погляд, успішно просувається будівництво нової системи права, що ґрунтується на правах людини, поділі влади, незалежності суду, пріоритеті міжнародних правових норм.

Забезпечення високого рівня життя громадян є однією з найважливіших умов не тільки підтримання режиму законності і правопорядку в нашій країні, але і невід'ємним елементом безпеки держави. Економічні проблеми держави нерідко використовуються різними екстремістськими і терористичними елементами суспільства для досягнення своїх протиправних цілей. Економічна криза може стати сприятливим ґрунтом для розвитку подібних елементів у разі, якщо держава не буде постійно вживати ефективних дій для боротьби з кризою. Недарма соціальний захист та підвищення добробуту кожної людини виступають як один з основних завдань життєдіяльності нашої держави.

Зрозуміло, що правосвідомість і правова культура українського суспільства залежать не тільки від економічної складової. Нам необхідно розвивати правову і загальну культуру суспільства, сприяти формуванню позитивних духовних і моральних якостей особистості. Однак усе це стане можливим тільки під час забезпечення гідних умов життя громадян. У разі успішного досягнення цієї мети законність і правопорядок у нашій країні утвердяться остаточно, закріпивши за Україною статус демократичної, правової, стабільної і процвітаючої держави.

1. Крижанівський А. Ф. Право і правопорядок: грані співвідношення // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. - Вип. 29.- Одеса: "Юридична література", 2006. - С. 12. 2. Ерасов Б. С. Соціальна культурологія: учеб. для студ. высших учеб. завед.. - 3-е изд., доп. и перераб. - М.: Аспект Пресс, 2000. - 591 с. 3. Комаров С. А. Общая теория государства и права: курс лекций / С. А. Комаров. - М., 1996. - 314 с. 4. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія / за ред. проф. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. - Х.: Право, 2007. - 248 с.